

ZAPISKI

OTON ŽUPANČIČ — ZAPISOVALEC LJUDSKIH PESMI

Bogomil Gerlanc

Gradivo v zvezi z izdajo slikanice »Lahkih nog naokrog«, za katero je napisal Oton Župančič izvirne verze,¹ me je navedlo tudi k temu, da sem pregledal še prispevek, ki ga je Oton Župančič poslal prof. dr. K. Štreklju za zbirko »Slovenske narodne pesmi«. Prav o tem prispevku, ki ni bil v celoti objavljen tako, kakor ga je zapisal Župančič, ter je skupaj s pripadajočo korespondenco še skoraj neznan, želim govoriti na tem mestu.

V IV. zvezku (knjigi) »Slovenskih narodnih pesmi«, ki je izšel v snopičih od 12—16 rednih izdaj Slovenske Maticе za leta 1908, 1909, 1911, 1913 in 1923, so zbrane tudi »Pesmi otroške«. Snopiče 12, 13 in 14 je uredil še dr. Karel Štrekelj, ki je pripravil tudi redakcijo otroških pesmi. Uvrstil jih je v tretji razdelek petega dela, ki obsega pesmi raznih stanov (Pesmi stanovske). Otroške pesmi so izšle v 14. snopiču na str. 308 do 480 (št. 7406—8183).

V »Pripomnji« na ovitku 15. snopiča je urednikovo poročilo in zahvala tistim, ki so »poslali ali izročili nove zbirke, posamezne pesmi in drugo narodno blago«; med njimi je naveden tudi dr. Fran Ilešič, profesor v Ljubljani, ki je izročil uredniku »21 otroških pesmi (nagajivek), troje napeljevanj in dvoje ugank, ki jih je zapisal v Belih Kranjcih Oton Župančič«.

Med rokopisnim gradivom te velike zbirke, ki ga je hranila Slovenska Matica,² so se ohranili tudi Župančičevi zapisi na štirih, samo na eni strani popisanih listih pisarniškega formata, pisani s črnilom, ter dve spremni pismi. Župančič je poslal to gradivo v Ljubljano iz Bregence na naslov prof. Ilešiča, tedaj že predsednika SM, verjetno zato, ker mu ni bil znan naslov urednika Štreklja. Po Ilešičevem pismu Štreklju moremo sklepati, da je prišlo to gradivo v Ljubljano s posebnim pismom na predsednika SM, toda tega pisma ni med gradivom in tudi ne med Ilešičevo korespondenco v NUK.

Zaradi sistema urejevanja ljudskih pesmi — za razdelek otroških pesmi ga je urednik Štrekelj posebej razložil v »Pripomnji« na str. 308 in 309 — Župančičevo gradivo ni objavljeno v istem vrstnem redu, kakor ga je zapisal zbiratelj. Razlike so tudi med zapisom in objavo v naglasih in v citiranju opomb k posameznim zapisom. Z izjemo treh zapisov je bilo Župančičevo gradivo sicer v celoti objavljeno.

Objavljeni nista bili obe uganki, ker je to gradivo namenil urednik za posebno zbirko.³ Tako sta obe uganki tukaj prvič objavljene.

Tudi pesem »Tepeške« ni bila objavljena, ker ni sodila v ta razdelek, marveč med obredne pesmi — kolednice, ki so izšle v III. zvezku, in sicer v 8. snopiču (leta 1904), ko urednik še ni imel Župančičevega prispevka.

V zvezi s to kolednico naj opozorimo na gradivo, ki ga je urednik objavil v oddelku C obrednih pesmi — kolednic kot dopolnilo pod naslovom »obredne drobtine«.⁴ Pod naslovom »Šapalica ali tepežnica« so natisnjene štiri tepežnice iz Belih Kranjcev, ki se vse začno z: »Rešite se, rešite« ali »Rešite se, rešite«, vse iz okolice Metlike; zapisal jih je marljivi zbiratelj ljudskega blaga v Beli krajini, Janko Barlé. Vendar se Župančičev zapis iz Dragatuša loči od vseh štirih po zapimivem zaključku »odrešitve« ali odkupa, ki se glasi:

¹ Jezik in slovstvo III/1957—58, str. 64—69.

² Gradivo je sedaj v NUK.

³ »Za pesmimi se upam lótití narodnih pregovorov in ugank.« — Objava dr. K. Štreklja v LZ 1887, str. 631, v »Prošnji za narodno blago«.

»z manjemi grehi,
z večemi komadi!«

Pesem »Matiji« je urednik objavil pod črto kot različek od Valjavčevega zapisa iz Preddvora.⁵

Župančič je dal vsakemu zapisu naslov; Štrekelj je v zbirki naslove opuščal ali pa je pod enim naslovom izbral vse enake ali podobne pesmi. Pri tem so nastale naslednje razlike.

Pod naslovom »Napeljevanje« so objavljeni prvi trije Župančičevi zapisi, ki so edini te vrste v celi zbirki.

»Kje bo jutri maša?« je objavljen pod skupnim naslovom »Posmehulje krajem in deželanom«, kamor je uvrstil tudi zapise: »Seljanom«, »Obršanom«, »Bojančanom«, in »Ribničanom«. Zapis »Kako na Tanči gori zvonci« je pod naslovom »Kako pojo zvonovi o posebnih prilikah in pri nekih cerkvah«, zapisa o polžu in o božjem voleku pod naslovom »Nagovarjanje živali«. Zapis »Strički« v vinogradu pojo (Župančič je zapisal samo »strički«, črčke v oklepaju je dodal urednik) je pod naslovom »Oponašanje ptičjega petja in drugih živalskih glasov«; zapise: »Ženin«, »Anam« in že omenjeni zapis »Matiji« pa pod naslov »Posmehulje osebam po imenih«. Pod naslovom »Posmehulje stanovom« pa je od šest zapisov kar pet Župančičevih, in to: »Mlatiči«, »Kokošarjem«, »Popoldanjim prdcem« in »Kotličkarju«. Zapis o ciganih je uvrščen pod »Posmehulje ciganom«.

Tudi opombe k zapisom je urednik sicer nebiestveno spreminjal. Prav v zvezi z Župančičevimi opombami k nekaterim pesmim pa pogledimo Štrekljeve besede, s katerimi je utemeljil in opravičil objavo takih pesmi; v uvodu v razdelek otroških pesmi je zapisal: »Marsikaj je v njih, česar bi od mladega človeka ne pričakovali in kar je zoprno moderni laži-omiki in pruderiji, ki so ji naturalia nekaj nezaslišanega. Toda preprosti, nepokvarjeni narod ne sodi tako, in zagadatelj se tudi ne smemo obregavati ob pesmih, ki stresajo modernika, sicer udanega vsem grdobam.«⁶ Iz tega vidimo, da je urednik v svojem zagovoru uporabil Župančičevo pripombo k prvemu »napeljivanju«.

Dve pismi

I. Pismo Otona Župančiča uredniku SNP, univ. prof. dr. Karlu Štreklju

Velecenjeni gospod profesor!

Prilagam Vam nekaj otroških verzov, ki sem jih napisal po spominu; garantiram pa za natančnost, kajti znam jih na pamet bolj nego očenaš. Vsi so iz Dragatuša v črnomaljskem okraju, razven tistih, kjer je pripisano »Vinica«. Vsi vem da niso za javnost, zlasti za našo ne, upam pa, da Vam osebno ustrežem, ako Vam jih dam na razpolago.

Ker nimam Pleteršnika, sem sestavil akcente po svoje in mislim, da jim sami zasledite pomen. »ó« se izgovarja skoraj tako kakor »u« (zato se n. pr. »puž-muž [móž]«) rima.

Dostavil sem opazke, ki sem mislil, da Vam bodo dobro došle.

Ako bi želeli še kakih pojasnil, sem Vam z veseljem na uslugo.

Z odličnim spoštovanjem!

Oton Župančič

V Bregencu, 18. XII. 1908.
Römerstr. 30.

⁴ Slovenske narodne pesmi, zvezek III, str. 204.

⁵ SNP, IV. zvezek, št. 7645, str. 372.

⁶ SNP, IV. zvezek, str. 308. O Štrekljevem stališču glede moralnosti ljudskih pesmi glej v SNP II, str. XI.

II. Pismo predsednika Slovenske Matice, prof. dr. Frana Ilešiča, uredniku SNP

Slovenska Matica v Ljubljani

V Ljubljani, dne 26. 12. 1908

Velecenjeni gospod profesor!

Tu Vam evo pošilja preko mene Oton Župančič nekaj za »Nar. pesmi.«
Veselo novo leto!

Z odl. spoštovanjem

Dr. Fr. Ilešič

Župančičevi zapisi

Tukajšnji pregled naj pokaže prvotno zapovrstje in naslove posameznih župančičevih zapisov, obenem pa ustrezno številko objave v Štrekljevi zbirki. V celoti prinašamo tu-le samo to, kar ni bilo objavljeno v omenjeni zbirki.

Napeljivanje. Dragatuš.

Zelo priljubljeno, koga »napeljati«. Dela se to po formulah; te so mi znane:

I = STREKELJ IV 7932

II (a) = STREKELJ IV 7931

(b) = STREKELJ IV 7930 — Odgovor se pri Župančiču glasi:

»Oča ti se na ražnje peče!«

Uganke.

Samo dve znam v verzih.

1.

(Dragatuš.)

Visoko je, débelo je,
máčka gore gléda.

(Slanina.)

2.

(Vinica.)

Štiri, štiri: šéči, sédmo, ósmo: ufatiti,
péte šésto: priložiti, i devéti: prifrkáč.

(Oranje.) Voli — vsak po štiri noge; peto, šesto pril.: repova, s katerima mahata; sedmo, osmo: tisti, ki krepeli — z obema rokama; deveti — poganjač.

»Šéči«, mislim, da je imperativ glagola »šetati«. Ko sem to slišal, sem bil že na višji gimnaziji, zato sem prašal, kaj je to »šéči« — »Tako, da grédo«, je bil odgovor.

Kje bo jutri maša? = STREKELJ IV 7711. Vrstica 11 je pri Župančiču:

V Črni (črni?) gori snedena.

Pipa — pipalica = STREKELJ IV 8161 — izpuščen del opombe:

(Vreča je na Belokranjskem srednjega spola; zelo čudno se mi je zdelo v računici: Trгоvec kupi vrečo soli à ...)

Nagajivke:

Seljanom = STREKELJ IV 7731

Obršanom = STREKELJ IV 7723

Bojančanom = STREKELJ IV 7718

Ribničanom = STREKELJ IV 7726

»Mislim, da je pesem zanešena, ne tamorodna.«

Kako na Tanči gori zvoni = STREKELJ IV 8105

Kadar najde otrok polža = STREKELJ IV 7999

Božjemu volku = STREKELJ IV 7986

»Strički« v vinogradu pojó = STREKELJ IV 8015

Ženin = ŠTREKELJ IV 7652
Mlatiči = ŠTREKELJ IV 7694

Tepeške: Rešite se, rešite se!
Zdravi, veselí,
tústi, debéli,
z mánjemi grehí,
z véčemi komadí!

Kokošarjem = ŠTREKELJ IV 7695
Anam = ŠTREKELJ IV 7627
Matiji = ŠTREKELJ IV pri štev. 7654 pod črto.
»Popoldanjim prdcem« = ŠTREKELJ IV 7695
Kotličkárju = ŠTREKELJ IV 7697
Ciganom = ŠTREKELJ IV 7748, kjer pa je izpuščena Župančičeva opomba:
»Zeléne« ta akcent bi se tu lahko pravzaprav izpuščil; glavni akcent je na
»ná«. ~~~~~ Naravni akcent je »zeléne« za indefin., »zeléne« za definit.obliko.
Kranjec = ŠTREKELJ IV 7712
Grgoraš = ŠTREKELJ IV 7632 (Glej že zgoraj pod naslovom »Ženin«).
Konec nagajvk.

Résumé

OTON ŽUPANČIČ — COLLECTIONNEUR DE CHANSONS POPULAIRES

Oton Župančič a publié, presque en même temps, son premier recueil de poésies — poésies d'amour —, «Čaša opojnosti» (La Coupe d'Ivresse), en décembre 1899, et un recueil de poésies d'enfants, «Pisanice» (Oeufs de Pâques), au printemps 1900. Lors de la publication de ce recueil-ci, la critique a attiré l'attention sur le fait que l'expression et la forme des ces poésies correspondent à celles de la poésie populaire. Les éléments de la poésie populaire ont bien apparu plus tard aussi dans l'oeuvre du poète, mais c'est au recueil de poésies d'enfants «Lahkih nog naokrog» (A pas légers dansons en ronde) qu'on les a ressentis de nouveau. C'est que le poète aurait dû traduire des vers accompagnant les images d'un livre étranger d'images, pour l'édition slovène. Après quelques essais, le poète y renonça et préféra d'écrire un propre recueil de poésies d'enfants.

En recherchant les origines de ce recueil, l'auteur du présent article a découvert de la correspondance du poète. C'est justement en écrivant ce recueil — à l'époque où il vivait, en précepteur, en de divers lieux de l'Allemagne (1905 au 1908) — que le poète fixa, de mémoire, quelques poésies populaires d'enfants. Il se souvenait de ces pièces de son enfance qu'il avait passée en Bela krajina (Carniole blanche). Il envoya, de Bregenz, ses notes au prof. dr. K. Strekelj, rédacteur du fameux recueil de poèmes populaires slovènes, «Slovenske narodne pesmi». Dans sa lettre accompagnant l'envoi, le poète écrivait: «Je les sais par coeur, ces vers d'enfants, mieux que le pater...» Strekelj employa la plupart du matériel au Ier tome du recueil, en l'insérant au cahier no. 14, pp. 308—480, au chapitre «Poésies d'enfants». Mais il ne publia pas le matériel intégral, puisque tout ne convenait pas au groupe en question. Strekelj omit aussi les titres, dont le poète avait pourvu chaque pièce. Les commentaires et les explications que le poète avait ajoutés ne sont pas non plus publiés dans leur forme originale, bien qu'il n'y ait pas de grandes différences. Il est intéressant que dans tout le recueil de Strekelj il n'y ait que trois pièces d'une certaine espèce («napeljavanja»), et que toutes les trois aient été fixées par Župančič!

Pour l'étude de l'oeuvre du poète Oton Župančič (1878—1949) qui représente, avec France Prešeren (1800—1849) le second sommet de la poésie slovène, la partie qu'il a contribué au corps de la poésie populaire slovène est très importante.